

*Ivar Ivaski ja Marie Underi
poeetiline kõnesõrestik*

*Aija Sakova
Eesti Kirjanike Liidus, 27. märtsil 2026*

Printsess & trubaduurid

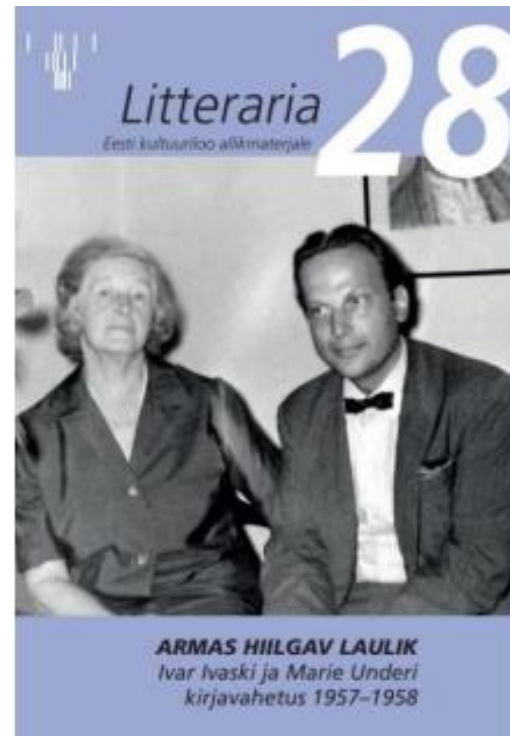
*Ivar ja Astrid Ivaski
kirjavahetus
Marie Underi ja Artur Adsoniga
1957–1979*

Printsess ja trubaduurid. Ivar ja Astrid Ivaski kirjavahetus Marie Underi ja Artur Adsoniga 1957–1979. EKM Teaduskirjastus, 2025

Peatoimetaja ja projektijuht: Marin Laak

Koostajad ja toimetajad: Kanni Labi ja Tiina Saluvere
Annoteeritud

nimeregister: Kanni Labi, Brita Melts ja Janika Kronberg

Piintsess & trubaduurid

Ivar ja Astrid Ivaski
kirjavahetus
Marie Underi ja Artur Adsoniga
1957–1979

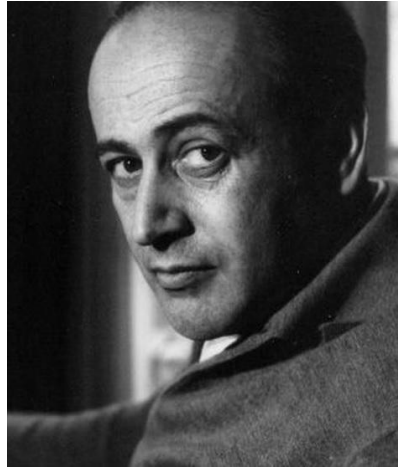
Sirje Kiin saatesõnas “Vaimne kahekõne”:

“Siinne kirjavahetus on võtmetähendusega nii Marie Underi kui ka Ivar Ivaski loomeloos, avades sügavalt ning intiimselt nende kirjanduslikud, kunstilised ning isegi usulised ilmavaated, millest just Marie Under pole kirjutanud kusagil mujal. Marie Under ei avaldanud sügavamaid-intiimsemaid vaateid ka oma harvades usutlustes. Ivar Ivaskile kirjutatud kirjad on underiana arhiivi süda ning vaimne kese. Just selles kirjavahetuses kingib Marie Under lugejale oma pihtimusliku luule nii haruldased enesetõlgendused.”

Nelly Sachs (1891–1970) – Paul Celan (1920–1970)

Studio portrait of Nelly Sachs, 1965.
Leo Baeck Institute, F 13737.

Paul Celan. Foto: Lütfi Özkök

poeetline õe-venna suhe (Felstiner 1995)

Briefwechsel / Kirjavahetus

- avaldatud saksa keeles 1993, inglise keeles 1995
- 5.10.1954 – 15.12.1969
- kohtusid 29. mail 1960 Zürichis ja juunis 1960 Pariisis.
- septembris 1960 püüab Celan Sachsi külastada ka Stockholmi haiglas
- kirjavahetuse alguses oli Sachs 63- ja Celan 34-aastane

Marie Under (1883–1980) – Ivar Ivask (1927–1992)

Kirjavahetus

- esimesed kaks aastat avaldatud 2023, tervikuna 2025
- 1957 - 1979
- kohtusid esmakordselt 1957. aasta suvel Stockholmis
- kirjavahetuse alguses oli Under 74- ja Ivask 29-aastane

Ivar Ivask & 1950. aastad

- Ivaskid kolisid Northfieldi 1950. aastate alguses.
- Ivar Ivask töötas saksa keele ja kirjanduse õpetajana.
- Esimesed kirjandust käsitlevad artiklid ilmusid 1951. ja 1952. aastal väliseesti ajakirjas Tulimuld.
- 1957 alustas ilmumist Mana.
- Ivask asus süsteemselt ehitama oma kirjanduslikke võrgustikke, sh väliseesti kirjanike võrgustikke.
- Kirjavahetus kirjandusteadlase Ants Orasega (1900–1982) aastatel 1957–1981 on raamatuna ilmunud juba 1996. aastal ja koosneb kokku 201 kirjast.

Ivar Ivaski arhiiv ja tema kirjavahetused

- üle 500 erineva kirjavahetuse, 581 erineva isiku kirjad & 46 isikut, kellele saadetud kirjade koopiaid või mustandeid on Ivask säilitanud.
- 1951 algab kirjavahetus (välis)leedu luuletaja Henrikas Radauskasega (1910–1970)
- 1952 hispaania luuletaja Jorge Guilléniga (1893–1984)
- 1957 austria kunstniku ja luuletaja Oskar Kokoschkaga (1886–1980)
- 1958 austria romaanikirjanikuga Heimito von Dodereri (1886–1966) ja soome luuletaja Tuomas Anhavaga (1927–2001)
- 1959 vene luuletaja Boris Pasternakiga (1890–1960)

Ivar Ivaski arhiiv ja tema kirjavahetused

- Mida ja kuidas õigupoolest jagatakse?
- Kuidas luuakse kirjanduslikke võrgustikke ja rahvusüleseid sõpruskondi kirjandes?

Hendrikas Radauskase kiri Ivar Ivaskile, 1959. EKLA

sehr günstig wäre, wenn Sie Son-
abend morgen oder Vormittag hier entref-
fen könnten; falls Sie aber dann zu früh
die Reise beginnen müßten, dann vielleicht
Freitag Abend? Auch im letzten Fall
könnte ich Sie von dem Bahnhof abholen,
falls Sie nach 6.30 p.m. entreffen. Auch
ich schwöre kein Wort über Literatur zu
reden (höchstens über Aleksejs Werk, -ein
neutral- unschuldiges Thema).

Das Pasternak-Buch ist sehr nützlich,
da man seine Gedichte hier unmöglich
finden kann, könnte aber auch besser
zusammenge stellt sein (z. B. viele Mes-
serschicke aus "Akentio u. Kapnaxuu" wur-
den ignoriert, verschiedene Stücke aus
"Bspojue pomidenu" wurden als ein Gedicht
gegeben; manche Fehler etc.).

Die Geschichte mit Landsberg's -Rau-
nit-N. Luanes scheint auch nur etwas son-
derbar... Da steht wohl was hinterher.
Früher wenigstens was Rannit von N. Luanes
gar nicht so sehr begeistert.

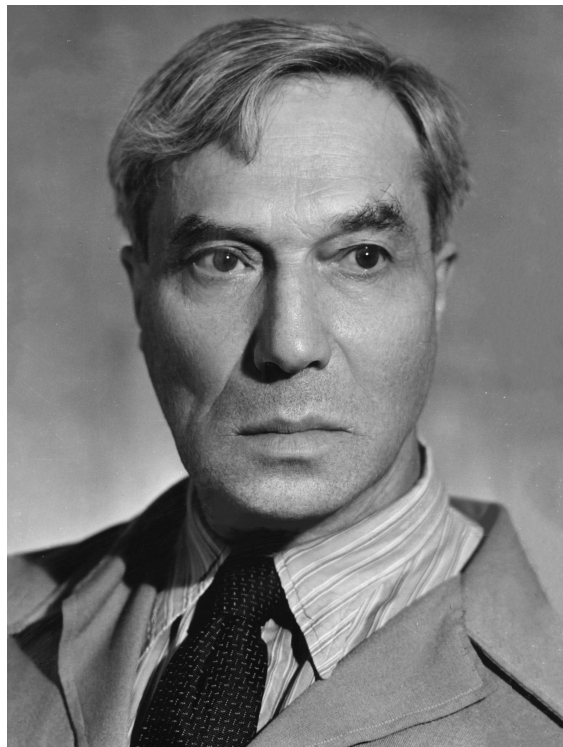
Wenn Sie gegen "L. Luanes" nichts ha-
ben, dann ist es nur schon recht, nur daß
die Zeitschrift wohl nicht viel gelesen wird.

Ihre "Bepizna" soll auch nach Chicago
kommen. Im Sommer haben wir hier die
Berühmteste^{en} Tauchtuppe dieses Typs - die
von Morissejev - gesehen. War gut...

Herzliche Grüße an Sie u. Frau Name
von uns beiden. Auf ein fröhliches (und gesun-
des) Wiedersehen also - Ihr alter Radauskas

Die Pasternak's Buch mit vielen Dank für den Tag an Sie abzugeben. Bitte schicken Sie noch einige gute - Ein wichtiger Hinweis: Bitte also falls nicht vergessen werden soll 2 Umschlen. "Achtung" nicht vergessen.

Boris Pasternak (1890–1960) – Ivar Ivask (1927–1992)

Pasternak 1959.
Владимир Савостьянов / ТАСС

Kirjavahetus

- saksakeelsed originaalid avaldamata, Pasternaki kirjad inglise keeles (1970), Ivaski kirjad vene keeles (2020)
- ei kohtunud kunagi
- 1.09.1959 - 18.02.1960
- Pasternak 69- ja Ivask 31-aastane

Ivask saadab Pasternakile (1.09.1959 - 18.02.1960)

- 1) Ivaski retsensioon Pasternaki „Doctor Zhivago“-le (Books Abroad, 1/1959)
- 2) Jorge Guillén „Lobgesang“ (1952) & Robert Frost „Collected Poems“ (1939?)
- 3) Ivaski 12 luuletust (nov-dets 1959)
- 4) Ivaski 5 luuletust (II 3 12.12.1959)
- 5) luuletaja D. H. Lawrence'i luuletused (BP 3, 30.11.59)
- 6) Paul Tillich'i „Predigtsammlungen“ (II 3 12.1959, BP 3 30.11.59).

Ivask saadab Pasternakile (1.09.1959 - 18.02.1960)

- 7) Waidson „Über die Entwicklung des neuen Romans“
- 8) Ivask „Heimito von Doderer „Die Dämonen““, in Books Abroad 4/1957 (II 3 12.12.1959)
- 9) Heimito von Doderer „Die Dämonen“ (Brief an Doderer, 23.10.1959)
- 10) Ernst Robert Curtius „Kritische Essays zur europäischen Literatur“ (1950), (BP 4 18.02.1960)
- 11) Ivaski analüüs Boris Pasternaki ingliskeelsetele luulekogudele: „Poems by Boris Pasternak. Translated by Eugene M. Kayden.“ (1959) & „The Poetry of Boris Pasternak: 1917–1959. Selected, edited and translated by George Reavey“ (1959).

Ivar Ivaski luuleread Boris Pasternaki kollažina, 16.09.1959		
	„Gespiegelte Erde. Gedichte 1953–1963“ (1967)	"Verandaraamat ja teisi luuletusi 1953–1987 " (1990)
Schwarze Scham – ein Hemd bekam; ---	„Jahreskreis“ (44)	"Aastaring"
Der Schnee schläft sich am Berge aus,	„Frühling in den Bergen“ (34)	"Kevad mägedes" (M. Under) (437)
Ein Falke fällt schon stundenlang ...	„Frühling in den Bergen“	"Kevad mägedes" (M. Under) (437)
Erleichtert atmen Winde auf:	„Frühling in den Bergen“	"Kevad mägedes" (M. Under) (437)
die Schwerkraft reisst sie erdwärts mit ...	„Frühling in den Bergen“	"Kevad mägedes" (M. Under) (437)
Abseits ist niemand, ja selbst nicht die Toten	„Südestnische Landschaft“ (18)	"Lõuna-Eesti maastik" (M. Under) (427)
Die Trauben regnen staubig auf die Erde.	„Und von dir reift...“/ „Am Mittelmeer“ (22)	"Vahemere juures" (M. Under) (429)
Weil Fledermäuse dunkle Riten ...	„Ende eines Sommertages“ (39)	"Ühe suvepäeva lõpp" (M. Under) (439)
die entblätterte Stadt	„Herbst in Amsterdam“ (23)	"Sügis Amsterdamis" (I. Grünthal) (431)

Marie Under – Ivar Ivask. Kirjavahetus 1957–1979

- Toetus ja kiitus, lugupidamise ja imetluse väljendamine, aga ka kontekstualiseerimine
- Raamatute saatmine ja loetu üle arutamine, nt Boris Pasternak, Paul Tillich
- Luule tõlkimine, nt läti luuletaja Aleksandrs Čaksi (1901–1950) või leedu luuletaja Hendrik Radauskase (1910–1970) eestindamine Ivaskite abil
- Ivaski saksakeelse luule eesti keelde tõlkimine

Ivask Underile, 19.03.1958 (kiri nr 41)

Selle talve jooksul olen korduvalt kuulanud **Sibeliuse** viimast neli sümfooniat ja mind üllatas ikka uuesti soome meistri helikeele sugulus Teie luulekeelega. Inimvahelisel pinnal olete Teie palju kindlam ja rohkem **buber'**likule kahekõnele kalduv kui Järvenpää erak; ka müstiline joon on Teil tugevam. Siiski jääb paralleele küllaltki! Lugeses Teie pikemaid poeme nagu „Raismik. Mets“ või „Unetuma laul“, ei tule meelde kirjanduslõolised võrdlused, vaid just Sibeliuse sümfoonilised helendid. Pingeliste sonettide juures nagu „Karastus“ mõtlen jällegi **Bartóki** kvartettidele. Imelik, kuid ka iseloomustav. Nimetan aga neid rahvusliku-rahvusvahelise ja isikliku-üldinimliku sünteeside loojaid meelega helikunstist - ei teaks ühtki teist luuletajat balti-skandinaavi kultuurialalt nimetada. Olen sellepärast kindel, et Teie jõuate ajaga euroopa kultuurielu huvi tulipunkti, - võib-olla ainsa Põhjamaade laulikuna draamatikute (**Ibseni**, **Strindbergi**), mõtlejate (**Kierkegaardi**) ja maalijate-muusikute (**Munchi**, **Sibeliuse**) kõrval. Vastukaja on kasvamas, on juba märke, nendest suurim: Kokoschka avalik tunnustus.

Under Ivaskile, 15.04.1958 (kiri nr 50)

Nii olen sattund oma endisest peaaegu kloostrielust mingisse keerisesse, mis mulle pole võimaldand (pean silmad häbis maha lööma!) Teid veel korralikult tänada kõige helduse eest, mis mulle „tolleks“ päevaks ja nüüd üha pidevalt osaks saab. Ja milline hulk Teie huvitavaid kirju ootab vastamist!... Need toidavad mind kestvalt kirjandus-kunstiliste probleemidega – olen Teie juures nagu seminaris. Näen, et Teis põleb sama kirk luulele nagu minuski. Tänan Teid kaasaelamise eest mu tõlgetele kui ka uutele õhutamise eest. Teadke, et see **Radauskas** mind pööraselt vaimustas! Ütelge palun oma abikaasale mu siiraim tänu nende süümekalt valmistet tõlgete eest. Ja Teile enesele samuti tänu „Vihma“ päris-tõlke eest!

Mul on nagu iga päev sünnipäev: post toob järjest uusi kinke Teilt! Eile saabus **Achmatova**. Muidugi armastan teda. Juba Siuru ajal tegelesin temaga. Kas ma **Mandelstami** eest olen Teid tänand? Kui ei, siis teen seda nüüd. [---]

Under Ivaskile, 6.01.1959 (kiri nr 97)

Olen uurind [**Paul**] **Tillich** ja teen seda edaspidi veelgi. Teda lugedes pidin vägisi paralleele tõmbama tema ja ühe teise eksistentsialisti, **Camus'**, mõttetulemuste vahel. Viimane jõuab raudse loogikaga otsusele maailma absurdsusest: inimest ümbritsevad „müürid“, pole mingit väljapääsu kaosest, tühjus ja ei-midagi, mille ainus järjekindel tulemus peaks olema vabasurm. Absurdsel inimesel ei tohi olla lootust, rääkimata Jumalast, ei mingeid illusioone, niisuguste tugele elamist nimetab ta põgenemiseks „hüppeks“. Aga kas ta ise ei soorita hüpet, kui ta endatapu asemel lõpuks siiski leiab, et ainus paikapidav seisukoht on vastuhakk, trots, väljakutse, et polevat saatust, mida põlgusega ei saaks ära võita. Tekib küsimus, kas see siiski-, see kõige-kiuste-elamine põlguses ja protestis pole kõrvalehiilimine ja äralipsamine kangelaslikkuse asemel? Tillich aga ankrustub Jumalasse. C. ei tunnusta inimese juures süüd. T. aga innustab: „Sich zu bejahen als bejaht, trotz des Bewusstseins der Schuld.“ [*Ennast jaatada jaatatuna hoolimata süü teadlikkusest.*] C. nimetab oma valit eluviisi julgeks, T. aga väidab: „Glaube ist die Erfahrung der Macht des Seins - selbst, die einem Seienden den Mut zum Sein gibt.“ Mina valin T. julguse.

KAASAEGNE LEEDU LUULETAJA HENRIKAS RADAUSKAS

„La poésie a pour devoir de faire du langage d'une nation quelques applications parfaites.”

„La profondeur est cent fois plus aisée à obtenir de soi que la rigueur.”*)

PAUL VALÉRY.

P eale Kristijonas Donelaitis'e (1714—1780) eepilist poeemi „Aastaajad” moodustavad vist Henrikas Radauskas'e (*1910) luuletused leedu luule keskendatumat püüet euroopaliku tase-me ja vormitääslikkuse saavutamiseks. Endastmõistetavalt ei tähenda see huvitavate luuletajate või hea luule puudumist leedu keeles. Vastupidi, kõigepealt

meenub mitmekesine ja Herderi ajast õigustatult kuulus leedu rahvalaul ehk „dainos” ja siis üllatavalt kiire kunstluule areng meie sajandil, mille alguses seisab rahvapärane poeet Maironis (1862—1932). Modernse leedu luule isaks on kahekümnendail aastail Kazys Binkis (1893—1942), kuid isegi Jonas Aistis (*1904), võib-olla parim luuletaja iseseisvusaja viimasele aastakümnel, jäi ikkagi romantika ja sümbolismi orbiiti. Ainult hiljem Henrikas Radauskase luules saavutasid otseselt modernistlikud stiilipüüdlused otse klassilise ilme ja leidsid samal ajal algupäraselt leeduliku ümberkujunduse.

Henrikas Radauskase lüüriline looming hõlmab vähem kui kakssada luuletust aastail 1929—1955 ja on kogut kolmesse ahtasse köitesse. Esikkogus „Fontaan” (Kaunas 1935) leidub veel nooruslikke otsinguid, kuid seegi raamat osutab juba luuletaja tülgastust igasugu „engagement’i”, sentimentaalsuse ja isikliku anekdoodi vastu. Viieteistkümne aasta jooksul, mis möödusid esimese ja teise kogu „Nool taevas” (Chicago 1950) ilmumise vabel, leidis ja arendas ta oma originaalset stiili. „Nool taevas” ja hiljem tema kolmaski luuletuskogu „Talve laul” (Chicago 1955) ilmus paguluses. Oma viimases raama-

Henrikas Radauskas

Ivask ja Under Radauskasest, Mana, 1/1959, lk 3-10

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

HENRIKAS RADAUSKAS / SEITSE LUULETUST

APOLLO

Profiil tal oli peen ja terav kui möögatera vahe. Tead: Apollo möödus siit, külm-särav helk piirav tema marmorpead

ja tema lüüra klaasjas kaja õöl metsikul sel kartlikku mu kambrisse jäi üle aja, jäi igaveseks, ent mu suu peab laulma vanu laule neilt, kes ammu lahkund eluteilt.

Näe, pääsukesi ristleb taevas, mets hõljub röömsaist flöötidest. Kui naine roosiliseks aeva see maastik värvub päikesest. Oo ma pean laulma laule neilt, kes ammu lahkund eluteilt.

VYTAUTAS KASIULIS

Ill. H. Radauskase luulekohgule „Nool taevas”

Ivaski luule tõlkimisest saksa keelest eesti keelde

Ivask Adsonile, 25.02.1959 (kiri nr 31)

„Loodan, et pr. Under ei pahandunud mu ettepanekute pärast – tema minu värsside tõlkede puhul. Kui aga tulemused on juba nii vaimustavad, just siis hakkab mõni pisi asi siin-sääl silma... Ma ei ole kindlasti tänamatu! Olen sügavalt tänulik kõige selle helduse eest, mis tuleb Teilt mõlemalt kirjade ja tõlkede näol!“ (80–81)

Seepeale vastab Under Ivaskile, 27.02.1958 (kiri nr 32):

„Ärge muretsege, nagu oleksite mulle liiga teinud oma märkustega! Olen rõõmus, kui seetõttu tõlked paremaks muutuvad. Kahju ainult, et ma ikka veel neis takerdun ega pole suutnud õiget lahendust leida. Pean katsuma veidi paremini magama õppida, et värskemad pääd omada.“ (83)

Poeetiline kõnesõrestik

- vaimne kahekõne kirjades, sh toetus ja imetus
- toetav kirjanduslik turvavõrk ja rahvusvaheline kirjanduslik sõprus/suhtluskond
- kultuurikorraldus ja -vahendus kirjades
- eesti kirjanduse jätkumise tagamine

